

ZAHVATI U TJELESNI INTEGRITET I NAKNADA ŠTETE

Sažetak: Najčešći zahvati u tjelesni integritet su: zdravstveni zahvati u tijelo, pravosudni zahvati u tijelo, zahvati u tijelo kroz zahvate u okoliš te sportski zahvati u tijelo. Razvojem suvremene znanosti stvorile su se brojne mogućnosti za korištenje ljudskog tijela i njegovih dijelova u različite svrhe. Postojeće zakonodavstvo i već donesene sudske odluke ne mogu dati odgovor na sva nova pitanja prava na tjelesni integritet koja donosi razvoj suvremene znanosti, zbog čega su potrebna nova promišljanja i novi odgovori. Premda se ljudsko tijelo i njegovi dijelovi smatraju objektima prava na tjelesni integritet, postoje globalni međunarodni pritisci da tijelo i njegovi dijelovi postanu stoar u građanskopravnom smislu. Među državama ne postoji suglasnost oko pitanja je li pravo nad nečijim tijelom, odnosno njegovim korištenjem pravo poput prava vlasništva. Neusklađenost postoji i oko pitanja eutanazije te prava na izvantjelesnu oplodnju. U Bosni i Hercegovini postoji neusklađenost istovrsnih zakona na razini Entiteta i Brčko distrikta Bosne i Hercegovine. Po uzoru na ZOO RH trebalo bi usvojiti objektivnu koncepciju nematerijalne štete što bi doprinijelo, između ostalog, i boljoj zaštiti prava na tjelesni integritet.

Cljučne riječi: pravo na tjelesni integritet, zdravstveni zahvati u tijelo, pravosudni zahvati u tijelo, zahvati u tijelo kroz zahvate u okoliš, sportski zahvati u tijelo, materijalna šteta, nematerijalna šteta

1. Uvod

Tjelesni integritet jest osobno dobro biološkog postojanja osobe, odnosno njezina života njezina tijela kao cjeline i svih dijelova tijela, te njezina tjelesnog i duševnog zdravlja.¹ Pravo na tjelesni integritet (eng. *physical integrity*; njem. *physische Integrität*,

* Dr. sc. Alena JURIĆ, izvanredna profesorica, Pravni fakultet Sveučilišta u Mostaru, alena.juric@pf.sum.ba

¹ PEZO, V. (gl. ur.), Odrednica: Integritet, tjelesni, Pravni leksikon, Leksikografski zavod Miroslav

franc. *intégrité physique*) je pravo osobe na vlastito nesmetano tjelesno-biološko postojanje ili pravo biti.² Ono obuhvaća potpunu privatnu pravnu vlast osobe glede vlastitog života, tijela i zdravlja, koja uključuje i ovlast da se svakoga drugoga isključi od protupravnog zadiranja.³ Pored toga što se ljudsko tijelo i njegovi dijelovi, prema nekim autorima, smatraju objektima prava na tjelesni integritet postoje i oni koji smatraju da su tijelo i njegovi dijelovi u vlasništvu vlasnika, dok treći smatraju da su samo izdvojeni dijelovi tijela stvari, ali kao *sui generis* (bez zasnivanja vlasničkih prava).⁴

U ovom radu će biti više riječi o vrstama najčešćih zahvata u tjelesni integritet kao što su: zdravstveni zahvati u tijelo, pravosudni zahvati u tijelo, zahvati u tijelo kroz zahvate u okoliš, sportski zahvati u tijelo te o zahtjevu za naknadom materijalne i nematerijale štete koja nastane kao posljedica povrede prava na tjelesni integritet. Zahvati u tjelesni integritet mogu biti dopušteni i nedopušteni. S obzirom na sve veću ugroženost ovih osobnih dobara, očigledno je da postojeća sredstva građanskopravne zaštite nisu više dovoljno djelotvorna za sprječavanje svih vidova povrede tjelesne sfere ličnosti, što zahtijeva pronalaženje djelotvornijih rješenja.⁵ U tom smislu potrebno je razmotriti u kojoj mjeri se normativne promjene i pravna misao usklađuju s potrebama stvarnosti, odnosno brzog tehnološkog napretka koji, moguće, zahtijeva ažuriranje postojećih shvaćanja. Zahvati u tjelesni integritet, a posebice zdravstveni povezani s mnogim medicinsko - pravnim pitanjima od kojih će se u ovom radu, radi ograničenosti prostora, istaknuti samo pojedini značajniji zdravstveni zahvati kao što su: pitanja transplatacije, neka značajnija pitanja medicinskog utjecaja na plodnost, ima li pacijent pravo na odbijanje predložene medicinske mjere u slučaju kada se njome spašava ili održava njegov život, pitanje prisilnog smještaja u zdravstvenu ustanovu i sl. S razlogom se nameće pitanje usklađenosti tih propisa unutar Bosne i Hercegovine, posebice s obzirom na stalni razvoj znanosti i tehnologije.

Krleža, Zagreb, 2007., str. 452.

² GAVELLA, N., *Osobna prava*, I. dio, Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb, 2000., str.65.

³ *Ibid.*, str. 65.

⁴ LITMAN, M. M., *The Legal Status of Genetic Material*, u: KNOPPERS, B. M.; Laberge, C. M.; HIRTLE, M. (eds.), 1997, *Human DNA: Law and Policy International and Comparative Perspectives*, The Hague, Kluwer Law International, p. 26 prema: KANDIĆ POPOVIĆ, Z., *Pravna zaštita osnovnih ljudskih vrijednosti u centralnoj i istočnoj Evropi i moderna biotehnologija: ka evropskoj harmonizaciji*, *Research Support Scheme of the Open Society Support Foundation*, Beograd, 1999., str. 39.-40. prema: SIMIĆ, J., *Čije je moje telo?*, *Ljudsko telo i njegovi delovi kao stvar u građanskopravnom smislu*, u: ŽIVKOVIĆ, M., (ur.), *Liber amicorum Vladimir Vodinelić*, Univerzitet u Beogradu - Pravni fakultet, Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu, Beograd, 2019., str. 415.

⁵ ČOLAKOVIĆ, M., *Pravo na tjelesni integritet - privatnopravni aspekt*, Univerzitet "Džemal Bijedić" u Mostaru, Mostar, 2015., str. 197.

2. Općenito o zdravstvenim zahvatima u tijelo

Zdravstveni zahvati u tijelo povezani su s mnogim medicinsko - pravnim pitanjima koja su uređena brojnim propisima unutar države. U Bosni i Hercegovini zakoni o zdravstvenoj zaštiti, između ostalih zakona, jamče pravo na tjelesni integritet.⁶ Postojeće zakonodavstvo i već donesene sudske odluke ne mogu dati odgovor na sva pitanja prava na tjelesni integritet koja donosi razvoj suvremene znanosti, posebice medicine. Postoje slučajevi koje praktična medicina treba riješiti, a koji ne ulaze u postojeća znanja i iskustva niti mogu, po svojoj prirodi, čekati vrijeme kada će zakonodavac donijeti pravila. Zbog toga isti podliježu primjeni moralnih pravila. Tako je, u najvećem broju zemalja, nedopušteno naplatno raspolagati svojom krvlju, transplantima i drugim ljudskim materijalom.⁷ Suprotno tome, u državama USA postoji jedan opći trend liberalizacije zakona kojima se omogućava komercijalno raspolaganje određenim ljudskim materijalom i dijelovima tijela.⁸ Odvajanje tjelesnih supstanci od biološkog tijela te njihovo raščlanjivanje na manje dijelove preduvjet su njihove komodifikacije, komercijalizacije te razvoja transnacionalne bioekonomije.⁹ Postoji duboko neslaganje o tome je li pravo nad nečijim tijelom, odnosno njegovim korištenjem pravo poput prava vlasništva, koje je otuđivo u zamjenu za novac, ili je riječ o pravu na dostojanstvo ili privatnost koji se ne smiju prodavati.¹⁰ Ako se s odvojenim dijelovima tijela u prometu postupa s naročitom pažnjom i poštovanjem, a oni se koriste isključivo na dobrobit pojedinca ili čitavog ljudskog roda, neće biti

⁶ V. čl. 26.a Zakon o zdravstvenoj zaštiti FBiH, Službene novine FBiH, br. 46/10, 75/13(dalje u tekstu: ZZZ FBiH); čl. 33. st. 1. Zakona o zdravstvenoj zaštiti RS, Službeni glasnik RS br. 57/22(dalje u tekstu: ZZZ RS), čl. 21. st. 2. Zakona o zdravstvenoj zaštiti BD BiH, Službeni glasnik BD BiH, br. 52/18,-pročišćen tekst, 34/19, 16/20 (dalje u tekstu: ZZZ BD BiH).

⁷ U proljeće 2005. godine Europska komisija je provela anketu među državama članicama o regulativnom statusu doniranih reproduktivnih stanica. V. *Report on the Regulation of Reproductive Cell Donation in the European Union, Results of Survey, Directorate C – Public Health and Risk Assessment C6 – Health measures, February 2006*, https://ec.europa.eu/health/ph_threats/human_substance/documents/tissues_frep_en.pdf(3.7.2022.). V. SIMIĆ, J., *op. cit.*, str. 414. Kada je riječ o biotehnološkim izumima čl. 5. Direktive 98/44/EC Europskog parlamenta i Vijeća od 6. 7. 1998. o pravnoj zaštiti biotehnoloških izuma propisuje da ljudsko tijelo, u raznim fazama njegovog oblikovanja i razvoja i jednostavno otkriće jednog od elemenata, uključujući sekvencu ili djelomičnu sekvencu gena, ne mogu predstavljati patentibilne izume. Sukladno čl. 16. iste Direktive Europska komisija je dužna poslati Europskom parlamentu i Vijeću, svakih pet godina (od 30.7.2000.), izvješće o problemima na koje se naišlo u svezi s odnosom između ove Direktive i međunarodnih sporazuma o zaštiti ljudskih prava kojima su države članice pristupile. V. *Directive 98/44/EC of the European Parliament and of the Council of 6 July 1998 on the legal protection of biotechnological inventions*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A31998L0044> (3.7.2022.)

⁸ S druge strane, dopuštena je prodaja sperme u mnogim državama SAD-a gdje postoji opći trend liberalizacije zakona kojima se omogućava komercijalno raspolaganje određenim ljudskim materijalom i dijelovima tijela. Prema:SIMIĆ, J., *op.cit.*, str. 414.

⁹ *Ibid.*, str. 423.

¹⁰ Ramachandran, G., *Against the Right to Bodily Integrity: Of Cyborgs and Human Rights*, *Denver University Law Review*, Issue 1, 87 *Denv. U. L. Rev.* 1 (2009-2010), p. 2.

povrijeđene moralne norme niti dostojanstvo ljudskog bića.¹¹ Postoje globalni međunarodni pritisci da tijelo i njegovi dijelovi postanu stvar u građanskopravnom smislu zbog čega regulatorna tijela, etički komiteti i odbori za kontrolu korištenja humanih materijala postaju relativno nemoćna.¹² Ovo je povezano s opsežnim etičkim i pravnim pitanjima na koja nije odgovoreno. Ovi problemi će nedvojbeno i dalje rasti s napretkom medicine i tehnologije.¹³

2.1. Transplantacija

Eksplantacija (uzimanje dijelova tijela) i transplantacija (presađivanje tih dijelova tijela u svrhu liječenja) su dopuštene ako su medicinski opravdane, ako predstavljaju najpovoljniju metodu liječenja, ako ih obavi ovlaštena medicinska institucija i ako je osigurana pisana suglasnost koja se daje nakon liječničkog objašnjenja rizika, posljedica i izgleda tog zahvata.¹⁴ Zahvati u tijelo radi davanja, uzimanja i presađivanja tkiva i organa mogu se obaviti samo u zdravstvenim ustanovama u državnom vlasništvu. Traži se suglasnost davatelja i primatelja u obliku pisane isprave koja se sastavlja kod notara. To je uvijek besplatno pravno raspolaganje. Za davanje dijelova ljudskog tijela radi presađivanja ne može se uzimati nikakva novčana ili imovinska naknada. Pod naknadom se podrazumijeva i pružanje usluga ili davanje bilo kakvih pogodnosti.¹⁵ Čl. 28. Zakona o transplantaciji organa i tkiva u svrhu liječenja FBiH propisuje da organi i tkiva s umrlog tijela mogu se uzimati radi presađivanja u svrhu liječenja osobe nakon što je sa sigurnošću, prema medicinskim kriterijima i na propisan način, utvrđena moždana smrt. Uzimanje tkiva i organa s mrtve osobe radi presađivanja razlikuje sustav izričite i sustav pretpostavljene suglasnosti. Danska, Njemačka, Nizozemska, Švicarska, Velika Britanija, Sjeverna Amerika, Australija imaju, primjerice, sustav izričite suglasnosti (*opting in system*): dijelovi tijela umrle osobe se mogu uzeti za presađivanje ako je ona dala izričit pristanak na zakonom propisan način.¹⁶ Sustav pretpostavljene suglasnosti (*opting out system*), gdje se predminjeva pristanak umrle osobe, ako se ona tome za života nije protivila, postoji primjerice u Sloveniji, Hrvatskoj, Srbiji, Italiji, Francuskoj, Belgiji, Španjolskoj, Poljskoj, Austriji, Švedskoj, Norveškoj i Grčkoj.¹⁷ Isti sustav važi i u Bosni i Hercegovini. Naime,

¹¹ ČOLAKOVIĆ, M., Pravo na..., cit. u bilj. 5, str. 197.

¹² SIMIĆ, J., op. cit., str. 423.

¹³ SERRANO, Albert R. IV, *Pieces of me: The immoral and unjust appropriation*, Michigan State University, *Journal of Medicine and Law*, Volume XVI., Fall 2011., Issue 1., p. 116.

¹⁴ RAŠOVIĆ, Z. P., *Građansko pravo*, Pravni fakultet u Podgorici, Podgorica, 2006., str. 105.

¹⁵ V. čl. 10. Zakona o transplantaciji organa i tkiva u svrhu liječenja FBiH, Službene novine FBiH, 75/09, 95/17.; v. i čl. 18. st. 2. Zakona o transplantaciji ljudskih organa RS.

¹⁶ ČOLAKOVIĆ, M., Pravo na..., cit. u bilj. 5, str. 159.

¹⁷ *Ibid.*, str. 164.-165.

čl. 30. Zakona o transplantaciji organa i tkiva u svrhu liječenja FBiH propisuje da je dopušteno uzimati organe i tkiva s umrle osobe radi presađivanja u svrhu liječenja pod uvjetom da se darovatelj za života nije tome protivio u pisanom obliku. Pisanu izjavu o nedarivanju organa i tkiva poslije smrti u svrhu liječenja punoljetna osoba, sposobna za rasuđivanje, može dati izabranom liječniku primarne zdravstvene zaštite ili mjerodavnom županijskom ministarstvu zdravstva, odnosno Ministarstvu.¹⁸

Dopušteno je uzimati organe i tkiva s umrle osobe radi presađivanja u svrhu liječenja, uz pisani pristanak bračnog ili izvanbračnog partnera, punoljetnog djeteta, roditelja, punoljetnog brata ili sestre umrle osobe u slučaju kada izjava darivatelja o nedarivanju organa i tkiva nije uvedena u registar osoba koje nisu suglasne s darivanjem organa i tkiva poslije smrti. Pisani pristanak bračnog ili izvanbračnog partnera, punoljetnog djeteta, roditelja, punoljetnog brata ili sestre umrle osobe obvezan je i u slučaju kada je izjava darovatelja o nedarivanju organa i tkiva uvedena u registar, a nakon njegove smrti postoji potreba za darivanjem njegovih organa i tkiva članovima uže obitelji. Slično propisuje i čl. 38. st. 1.-2. Zakona o transplantaciji ljudskih organa Republike Srpske,¹⁹ prema kojem će se u postupku uzimanja ljudskih organa od umrlog, koji za života nije dao pisani pristanak, ali se tome nije izričito protivio pribaviti suglasnost punoljetnog člana obitelji.²⁰

Pacijentima u oba bosanskohercegovačka entiteta važno je pristupanje Eurotransplant mreži, čime bi se dostupnost organa za presađivanje, ali i broj transplantacija povećali te kvaliteta života ugroženih građana poboljšala.²¹ Inicijativa za pristupanje Bosne i Hercegovine Eurotransplant-u je pokrenuta 2010. godine. Tada je Konferencija ministara za oblast zdravstva u Bosni i Hercegovini donijela odluku da se formira Radna grupa za izradu plana pristupanja Bosne i Hercegovine ovoj fondaciji, ali ni nakon dvanaest godina Bosna i Hercegovina nije ispunila uvjete za postajanje

¹⁸ Pisanu izjavu o nedarivanju organa i tkiva iz članka 30. st. 2.-3. ovog zakona izabrani doktor medicine primarne zdravstvene zaštite, odnosno nadležno županijsko ministarstvo dostavlja Federalnom ministarstvu zdravstva, odnosno Centru za transplantacijsku medicinu i ona predstavlja profesionalnu tajnu (čl. 31. istog zakona). Čl. 30. propisuje da do uspostavljanja registra osoba koje nisu suglasne sa darivanjem organa i tkiva poslije smrti, dozvoljeno je uzimati organe i tkiva sa umrle osobe radi presađivanja u svrhu liječenja, samo uz pisani pristanak bračnog ili izvanbračnog partnera, punoljetnog djeteta, roditelja, punoljetnog brata ili sestre umrle osobe.

¹⁹ Zakon o transplantaciji ljudskih organa RS, Službeni glasnik RS, br. 14/10.

²⁰ Pacijenti u Republici Srpskoj i Brčko distriktu Bosne i Hercegovine nemaju mogućnost transplantacije organa od osobe kojoj je konstatirana moždana smrt. U Republici Srpskoj pacijenti imaju mogućnost liječenja u ustanovama izvan tog entiteta (primjerice u Federaciji Bosne i Hercegovine i Srbiji) s kojima njezin Fond zdravstvenog osiguranja ima potpisan ugovor, pri čemu im se pokrivaju troškovi liječenja. Moguće je i liječenje na klinikama u Italiji, Austriji ili Njemačkoj, pri čemu se za tu namjenu iz proračuna Fonda zdravstvenog osiguranja izdvaja minimalno 30 posto troškova. Svi u FBiH postaju donori organa, <https://balkans.aljazeera.net teme/2016/2/18/svi-u-fbih-postaju-donori-organa> (3.7.2022.)

²¹ *Ibid.*

članicom Eurotransplant-a.²² Osnivanjem Koordinacionog centra, na razini države, stvorili bi se uvjeti za formiranje baze podataka o primateljima ljudskih organa, ali i formiranje Jedinstvenog registra davatelja ljudskih organa koji su, za života, dali pisani pristanak o darivanju istih. Nakon toga bi se mogla formirati i jedinstvena Lista čekanja za transplantaciju organa, a ista bi se izvodila po redu hitnosti i prema kliničkim indikacijama. Po pitanju transplatacije u Bosni i Hercegovini ističe se rad Udruge "Donorska mreža u Bosni i Hercegovini," nevladine organizacije, koja nije dio zdravstvenog sustava.²³ Razjedinjen i iscjepkan zdravstveni sustav u Bosni i Hercegovini ne može adekvatno unaprijediti i razvijati transplantacijsku medicinu (od standardizacije biranja primatelja, biranja donora, i standardizacije u svim segmentima transplantacije organa sa europskim i svjetskim smjernicama).²⁴

2.2. Neki od medicinskih utjecaja na plodnost

Medicinski utjecaji na plodnost se provode zbog steriliteta partnera ili izbjegavanja nasljednih bolesti. Najveći broj pravnih pitanja tiču se pristanka i informiranosti parova kod ove vrste zdravstvenih usluga, ali i legitimacije i obiteljskopravnog statusa.²⁵ Ona otvara veliki broj moralnih i pravnih pitanja kao što

²² Ni nakon dvanaest godina BiH nije ispunila uvjete da postane članica Eurotransplanta, <https://faktor.ba/vijest/ni-nakon-dvanaest-godina-bih-nije-ispunila-uvjete-da-postane-clanica-eurotransplanta/171070> (28.9.2022.)

²³ Njezini ciljevi se odnose na: promoviranje doniranja organa, izdavanjem donorskih kartica, rad na edukaciji građanstva u cilju podizanja svijesti i informiranja o značenju doniranih organa, kreiranje partnerskih odnosa sa tijelima javne vlasti, zdravstvenim institucijama i privatnim institucijama u oblasti transplantacije i farmacije, kreiranje partnerskih odnosa sa vjerskim zajednicama i nevladinim organizacijama u cilju boljeg razumijevanja, edukacije i promocije doniranja organa, provođenje promotivnih kampanja u svrhu ostvarivanja djelatnosti ove Udruge, praćenje razvoja i dostignuća medicinskih i srodnih znanosti u svezi sa doniranim organima i upoznavanja članova s tim dostignućima s ciljem unapređivanja njihovih znanja i osposobljavanja, zajednički rad sa svim razinama vlasti radi stvaranja i dopune zakonskog okvira za doniranje organa, razvoj suradnje sa međunarodnim institucijama i predstavnicima radi razmjene iskustava u oblasti transplantacije, zajednički rad i razmjena iskustava sa medicinskim institucijama u Bosni i Hercegovini, pomoć u organiziranju edukacije medicinskim djelatnicima iz cijele Bosne i Hercegovine po pitanju cjelokupnog procesa doniranja organa, uspostavljanje suradnje i kontakata sa programima doniranja organa iz Europe i šire, podrška edukaciji edukatora za propagiranje doniranja organa, rad na osiguranju pružanja materijalne potpore i humanitarne pomoći osobama koje doniraju i osobama kojima se doniraju organi, organiziranje donatorskih događaja, izdavanje publikacija u svrhu ostvarivanja ciljeva i djelatnosti ove Udruge, kao i suradnja sa istim i sličnim organizacijama u zemlji i inozemstvu (čl. 8. Statuta Udruge «Donorska mreža u Bosni i Hercegovini»), donesenog na sjednici Skupštine Udruge koja je održana u Sarajevu 10.9.2020., temeljem članka 12. Zakona o udruženjima i fondacijama Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik BiH br. 32/01, 42/03, 63/08, 76/11 i 94/16.

²⁴ Prvi korak: Zastupnici glasom za Eurotransplant mogu spasiti stotine života, <https://ba.n1info.com/vijesti/prvi-korak-zastupnici-glasom-za-eurotransplant-mogu-spasiti-stotine-zivota/> (28.9.2022.)

²⁵ Primjerice, sporna je anonimnost donora spolnih stanica jer bi se moglo postaviti pitanje tko bi pristao biti donor ako ne ostane anonimn, ili suprotno tome, čemu služi oplodjenje ako se ne zasniva roditeljski odnos sa donatorom, kao i koje značenje u tom slučaju ima pravo djeteta na saznanje svog podrijetla. Više o tome v. MUJOVIĆ ZORNIĆ, H., Vantelesna oplodnja sa stanovišta medicinskog prava-zakonodavne promene u Srbiji, Zbornik radova Međunarodnog savjetovanja "Aktualnosti

su: treba li odrediti dobnu granicu žene za umjetnu oplodnju, je li dopušteno oplodivanje spermom bivšeg bračnog ili izvanbračnog partnera, što činiti s konzerviranim gametama i embrionima umrlih osoba, treba li postaviti vremenske granice korištenju zamrznutih gameta i embriona za oplodnju, s obzirom na moguće štetne posljedice za normalan psihotjelesni razvoj djece rođene iz tih embriona, dugo nakon smrti njihovih genetskih roditelja, smije li se ustupati drugoj ženi neoplođeno jajašce ili oplođeno (embrion), što učiniti s "viškom" *in vitro* stvorenih embriona itd.²⁶ Postmortalna oplodnja je u pojedinim zemljama Europe i ostatka svijeta ili izričito zabranjena ili uopće nije normirana, dok je u malobrojnim dopuštena uz precizno propisane uvjete.²⁷ Neki pravni teoretičari su zbog medicinskih, socijalnih, psiholoških razloga zabrinuti posljedicama koje može izazvati mogućnost zamrzavanja gameta i embriona te njihovo korištenje za oplodnju *post mortem*, dok je drugi uvažavaju zbog reproduktivnih sloboda pojedinca.²⁸

Medicinski utjecaji na plodnost se mogu obaviti samo uz pristanak osobe na kojoj se zahvat provodi. Čl. 35. Zakona o liječenju neplodnosti biomedicinski potpomognutom oplodnjom Federacije Bosne i Hercegovine²⁹ propisuje da postupci biomedicinski pomognute oplodnje mogu se provoditi samo ako su bračni, odnosno izvanbračni partneri upoznati s pojedinostima postupka biomedicinski pomognute oplodnje, sukladno ovom zakonu, te ako su za taj postupak dali slobodan pristanak u pisanom obliku. Čl. 51. Zakona o liječenju neplodnosti postupcima biomedicinski potpomognute oplodnje u Republici Srpskoj,³⁰ također zahtijeva pisani pristanak davatelja reproduktivnih tkiva i/ili stanica i davatelja embriona, kao izraz slobodne volje, nastale poslije pružanja potrebnih informacija.

Kada je riječ o pohranjivanju spolnih ćelija, spolnog tkiva i embriona zbog opasnosti od neplodnosti čl. 51. Zakona o liječenju neplodnosti biomedicinski potpomognutom oplodnjom FBiH propisuje da muškarac i žena kojima, prema spoznajama medicinske znanosti, prijete opasnost da će zbog zdravstvenih razloga postati neplodni mogu u ovlaštenoj zdravstvenoj ustanovi, uz slobodan ovjeren pisani pristanak, pohraniti svoje spolne ćelije, spolna tkiva i embrione za kasnije vlastito korištenje. Dodaje se i da pravo na pohranjivanje spolnih ćelija i spolnih tkiva ima i

građanskog i trgovačkog zakonodavstva i pravne prakse", br. XV., Mostar, 2017., str. 432.-444.

²⁶ ČOLAKOVIĆ, M., *Pravo na... cit. u bilj.* 5, str. 51.-52.

²⁷ *Id.*, Nasljednopravni status nasciturusa, Zbornik radova Međunarodnog savjetovanja "Aktualnosti građanskog i trgovačkog zakonodavstva i pravne prakse", br. XI., Mostar, 2013., str. 305.

²⁸ GLANNON, W., *Genes, Embryos, and Future People, Bioethics*, 3/98, str. 206.-209. i VIDIĆ, J., *Pothumna oplodnja i njena nasljednopravna dejstva*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, vol. XLV., br. 3., Novi Sad, 2011., str. 564. prema: *ibid.*

²⁹ Zakon o liječenju neplodnosti biomedicinski potpomognutom oplodnjom FBiH, Službene novine FBiH, br. 59/18., 44/22.

³⁰ Zakon o liječenju neplodnosti postupcima biomedicinski potpomognute oplodnje RS, Službeni glasnik RS br. 68/20, 85/20-ispr.

maloljetna osoba za koju postoji opasnost da će zbog bolesti postati trajno neplodna. Spolne stanice i spolna tkiva maloljetne osobe čuvaju se do navršene 42. godine žena, odnosno do navršene 50. godine muškaraca.³¹ Skladištenje pak reproduktivnih tkiva i/ili ćelija muškarca i/ili žene i djeteta kojima prijeti opasnost da će postati neplodni je neograničeno prema čl. 29. Zakona o liječenju neplodnosti postupcima biomedicinski potpomognutom oplodnjom RS. Ne postoji međunarodni konsenzus u pogledu reguliranja izvantjelesne oplodnje. Naime, neke države imaju specijalizirane zakone u ovoj oblasti, dok druge uopće nemaju nikakve zakone koji bi regulirali izvantjelesnu oplodnju.³² Ne postoji suglasnost niti između država koje su regulirale ovo pitanje budući da neke od njih dopuštaju povlačenje suglasnosti za izvantjelesnu oplodnju do trenutka oplodnje, dok druge dopuštaju povlačenje suglasnosti za oplodnju u bilo kojem trenutku do implantacije embriona u tijelo žene (npr. Francuska, Danska, Grčka, Švicarska, klinička praksa u Njemačkoj, Belgiji i Finskoj).³³ U Mađarskoj žena može nastaviti s tretmanom neplodnosti i nakon smrti njenog supruga ili nakon razvoda braka, osim ako suprotno nije bilo navedeno u njenoj prethodnoj suglasnosti. U Austriji i Italiji muškarac može povući suglasnost za oplodnju do trenutka oplodnje, a nakon toga žena može sama odlučiti hoće li nastaviti postupak.³⁴ Budući da postupci izvantjelesne oplodnje otvaraju osjetljive etičke dvojbe brzog napretka znanosti dotiču osjetljiva pitanja oko kojih među državama ne postoji konsenzus, prema stajalištu Europskog suda svakoj državi treba biti ostavljeno šire "polje slobodne procjene."³⁵

2.3. Pravo pacijenta na odbijanje predložene medicinske mjere kada se njome spašava ili održava njegov život i pitanje prisilnog smještaja pacijenta u zdravstvenu ustanovu

Pojedini autori tvrde da su život i tjelesni integritet pojedinca zaštićeni i od vlastitih djela, dok drugi opet tvrde da je svaka osoba dužna štititi svoj tjelesni integritet.³⁶ Kada je riječ o zahvatima u obavljanju zdravstvene djelatnosti, oni ovise o volji osobe, odnosno njenih zakonskih zastupnika.³⁷ Kod neodgodivih zahvata i

³¹ V. čl. 48., 50. i 51. st. 4.-5. Slično, ali preciznije propisuje i čl. 28. Zakona o liječenju neplodnosti postupcima biomedicinski potpomognute oplodnje RS.

³² *Evans v. the United Kingdom App. No 6339/05* od 10. 4.2007. prema: Simić, J., *op.cit.*, str. 419.

³³ *Ibid.*, str. 419.-420.

³⁴ *Ibid.*, str. 420., bilj. 69.

³⁵ *Ibid.*, str. 420.

³⁶ *Examining the ethico-legal aspects of the right to refuse treatment in Turkey*, <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi>, prema: MIŠIĆ RADANOVIĆ, N., *Pravni aspekti odbijanja medicinskog postupka*, Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, vol. XII., br. 1. Zagreb, 2021., str. 264., bilj. 4.

³⁷ Čl. 18. Zakon o pravima, obvezama i odgovornostima pacijenta FBiH, Službene novine FBiH br. 40/10

pretpostavljenog pristanka, za osobu koja ne može očitovati svoju volju, pristanak mogu dati članovi uže obitelji, drugi bliži srodnici, ili skrbnik. Ako se do njih ne može doći, može se izvršiti neodgodiva intervencija.³⁸ Inače, pacijent ima pravo na odbijanje zdravstvene intervencije.³⁹ U slučaju procjepa između pružanja medicinske pomoći i dužnosti traženja pacijentovog pristanka odgovornost je potrebno procjenjivati sukladno pravnom uređenju prisilnog liječenja i primjene hitnog medicinskog tretmana bez pristanka.⁴⁰ Slovensko zakonodavstvo je to pitanje riješilo posebnim razlogom za isključenje protupravnosti (čl. 178. st. 2. Kazenskog zakonika Slovenije). Naime, protupravnost je isključena ako liječnik ne poduzme određenu vrstu liječenja ili drugi medicinski postupak na izričit pisani zahtjev pacijenta ili druge osobe koja je sposobna donositi odluke o sebi i koja pomoć odbija, čak i kada je obaviještena o nužnosti pomoći i mogućim posljedicama odbijanja te nakon što ju je liječnik ponovno pokušao nagovoriti da promijeni svoju odluku.⁴¹

---

propisuje da pacijent daje pristanak na predloženu određenu medicinsku mjeru izričito, usmenim ili pisanim putem. Pisani pristanak pacijenta je obvezan za invazivne dijagnostičke zahvate i operativne zahvate. U istom članku se dodaje da pacijent ima pravo odrediti osobu koja će, u njegovo ime, dati pristanak, odnosno koja će biti obaviještena umjesto pacijenta o poduzimanju medicinskih mjera, u slučaju da pacijent postane nesposoban donijeti odluku o pristanku. Čl. 17. istog zakona propisuje da medicinska mjera protivno volji pacijenta, odnosno roditelja, staratelja ili zakonskog zastupnika poslovno nesposobnog pacijenta, može se poduzeti samo u izuzetnim slučajevima koji su utvrđeni zakonom i koji su u skladu sa liječničkom etikom. Medicinska mjera protivno volji pacijenta, odnosno roditelja, staratelja ili zakonskog zastupnika poslovno nesposobnog pacijenta može se poduzeti i u sprovođenju tjelesnog pregleda i drugih radnji za potrebe kaznenog postupka, odnosno obveznog psihijatrijskog vještačenja u slučaju sumnje da je isključena, odnosno smanjena uračunljivost osumnjičenog, odnosno optuženog za kazneno djelo, suglasno propisima o kaznenom postupku FBiH. Slično propisuje i čl. 42. ZZZ RS. Čl. 30. st. 1.-2. ZZZ BD BiH propisuje da pacijent treba dati pisanu izjavu o pristanku na predloženi medicinski tretman temeljem odgovarajućih informacija o mogućim rizicima i posljedicama po zdravlje. U čl. 31. st. 1. ZZZ BD BiH se dodaje da pristanak na medicinski tretman za maloljetnog pacijenta i osobu lišenu poslovne sposobnosti daje zakonski zastupnik, odnosno staratelj, također, u pisanom obliku.

³⁸ Čl. 20. Zakona o pravima, obvezama i odgovornostima pacijenta FBiH propisuje da se nad pacijentom, koji je bez svijesti ili iz drugih razloga nije u stanju dati svoj pristanak, hitna medicinska mjera može poduzeti i bez njegove suglasnosti, odnosno suglasnosti staratelja ili zakonskog zastupnika, ako bi nepoduzimanje takve mjere dodatno ugrozilo ili oštetilo zdravlje pacijenta odnosno ugrozilo njegov život. Ako je pacijent bez svijesti ili iz drugih razloga nije u stanju dati svoj pristanak, a roditelj, zakonski zastupnik ili staratelj nije dostupan, hitna medicinska mjera nad njim u zdravstvenoj ustanovi može se poduzeti temeljem konzilijarnog nalaza čiji se način rada utvrđuje. pravilnikom federalnog ministra. Slično propisuje i čl. 42. ZZZ RS te čl. 34. ZZZ BD BiH.

³⁹ Čl. 19. Zakona o pravima, obvezama i odgovornostima pacijenta FBiH propisuje da pacijent ima pravo da predloženu medicinsku mjeru odbije, izuzev u slučaju kada se njome spašava ili održava njegov život ili bi se nepoduzimanjem iste ugrozio život ili zdravlje drugih ljudi. Za razliku od ove odredbe koja predviđa izuzetak od pravila, čl. 43. ZZZ RS i čl. 32. ZZZ BD BiH propisuju da pacijent ima pravo odbiti predloženi medicinski tretman, čak i u slučaju kada se njime spašava ili održava njegov život.

⁴⁰ MIŠIĆ RADANOVIĆ, N., Pristanak pacijenta na medicinski zahvat kao razlog isključenja protupravnosti, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, vol. 55., br. 4., Split, 2018., str. 882.

⁴¹ MIŠIĆ RADANOVIĆ, N., Pravni aspekti..., *cit. u bilj.* 36, str. 270.

Ako je riječ o zahvatima u tijelo duševnih bolesnika traži se sposobnost za rasuđivanje pacijenta te njegov pristanak u pisanom obliku. Ako nije sposoban dati valjani pristanak, traži se pristanak njegovoga zakonskog zastupnika. Sposobnost osobe za davanje pristanka utvrđuje doktor medicine ili psihijatar u vrijeme kada ta osoba donosi odluku i u tu svrhu izdaje pisanu potvrdu.⁴² Kod duševnih bolesti moguće je izvršiti prisilnu hospitalizaciju. Prisilno zadržavanje je smještaj osobe s težim duševnim smetnjama u zdravstvenu ustanovu od trenutka donošenja odluke psihijatra o zadržavanju te osobe, bez njezina pristanka, do odluke suda o prisilnom smještaju, bez obzira radi li se o osobi koja je tek došla ili dovedena u zdravstvenu ustanovu ili osobi koja se već nalazi na liječenju u zdravstvenoj ustanovi pa je opozvala pristanak za dobrovoljni smještaj.⁴³ Osoba s težim duševnim smetnjama koja je prisilno smještena u zdravstvenu ustanovu može se i bez njezinog pristanka podvrgnuti pregledu ili drugom liječničkom postupku koji služi liječenju duševnih smetnji zbog kojih je prisilno smještena u zdravstvenu ustanovu samo ako bi bez provođenja tog postupka nastupilo teško oštećenje zdravlja te osobe.⁴⁴ Pravno je složena situacija kada, primjerice, roditelj odbije neki medicinski zahvat jer se postavlja pitanje čije je pravno dobro važnije i zaštićenije – roditeljsko ili pak ono nerođenog djeteta. U angloameričkom pravu postoji institut sudski određene skrbi (*court ordered care*) kao mehanizam koji liječnicima daje instrument za provođenje medicinskih postupaka za koje postoji racionalno medicinsko opravdanje, a na koje majka

⁴² Čl. 8. Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama FBiH, Službene novine FBiH, broj 37/01, 40/02, 52/11 i 14/13) propisuje da osoba sa duševnim smetnjama koja može razumjeti prirodu, posljedice i opasnost predloženog liječničkog postupka i koja na osnovi toga može donijeti odluku i izraziti svoju volju može se pregledati ili podvrgnuti liječničkom postupku samo uz njezin pisani pristanak. Ako ona nije sposobna dati pristanak može se podvrgnuti pregledu ili drugom liječničkom postupku samo uz pristanak njezinog zakonskog zastupnika, a ako ga nema, onda uz suglasnost povjerenstva za zaštitu osoba sa duševnim smetnjama pri zdravstvenoj ustanovi. Slične odredbe postoje i u RS te BD BiH. Tako, čl. 31. st. 1. Zakona o zaštiti mentalnog zdravlja RS, Službeni glasnik Republike Srpske broj: 67/20 propisuje da osoba sa smetnjama u mentalnom zdravlju daje pisani pristanak na medicinsku intervenciju nakon što je, poslije izvršene procjene sposobnosti o davanju pristanka na medicinsku intervenciju, utvrđeno da razumije svrhu, prirodu, posljedice, koristi i opasnosti medicinske intervencije u skladu sa propisom kojim je uređen izvanparnični postupak. Čl. 42. st. 4. ZZZ RS propisuje da zakonski zastupnik osobe lišene poslovne sposobnosti može dati pristanak na zdravstvenu uslugu usmenim i pismenim putem, dok čl. 31. ZZZ BD BiH propisuje da pristanak na medicinski tretman za osobu lišenu poslovne sposobnosti daje zakonski zastupnik, odnosno staratelj u pisanom obliku.

⁴³ Čl. 3. Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama FBiH; Čl. 33 Zakona o zaštiti mentalnog zdravlja RS, Službeni glasnik br. 67/20 propisuje da se na provođenje medicinske intervencije, bez pristanka osobe sa smetnjama u mentalnom zdravlju, u vidu zadržavanja, odnosno smještaja u bolnici, kliničkom centru ili u specijalnoj bolnici primjenjuju propisi kojima se uređuje izvanparnični postupak. Čl. 35. ZZZ BD BiH propisuje da osobe oboljele od mentalne bolesti koje predstavljaju opasnost po vlastiti život, život građana ili imovinu, u hitnim slučajevima, se smještaju na privremeno bolničko liječenje u odgovarajuću zdravstvenu ustanovu, u skladu sa Zakonom o zaštiti lica sa mentalnim poremećajem BD BiH, Službeni glasnik BD, br. 12/06.

⁴⁴ V. čl. 9. Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama FBiH; Slično propisuje i čl. 32. Zakona o zaštiti mentalnog zdravlja RS, te čl. 7. st. 3. Zakona o zaštiti lica s mentalnim poremećajima BD BiH.

(rodilja) ne pristaje.⁴⁵ Općeprihvaćen stav da sloboda pacijentove volje ima prevlast nad medicinskim razlozima nije apsolutan jer se, u novije vrijeme, smatra da je načelo apsolutne prednosti prava na smoodređenje, što se tiče života, tijela i zdravlja, potrebno ograničiti. Konflikt između prava na odbijanje medicinskog tretmana i interesa države za očuvanje života i zdravlja otvara pitanje različitih vrsta odgovornosti zdravstvenih djelatnika, pri čemu često neusklađena i nejasna pravna regulativa dovodi do pravne nesigurnosti. Liječnici su pred dilemom kojem propisu, u praksi, dati prednost.⁴⁶ Tako, primjerice, čl. 3. Zakona o uvjetima i postupku za prekid trudnoće⁴⁷ ne traži pristanak roditelja uz zahtjev za prekid trudnoće maloljetnice starije od 16 godina. Međutim, čl. 22. Zakona o pravima, obvezama i odgovornostima pacijenta FBiH zahtijeva pristanak roditelja za poduzimanje medicinske mjere nad maloljetnim pacijentom.

2.3.1. Eutanazija

Eutanazija predstavlja jedan od najkontraverznijih pravnih i etičkih problema za koji je teško pronaći jednoobrazno rješenje.⁴⁸ Aktivna eutanazija znači poduzimanje aktivnosti činjenjem da bi se oduzeo (skratio) život npr. davanjem smrtonosne tablete ili injekcije i sl., dok pasivna eutanazija znači svjesno nepoduzimanje aktivnosti poput npr. isključivanja s aparata za umjetno održavanje ili produžavanje života, nehranjenje bolesnika, uzdržavanjem od davanja lijekova ili druge terapije.⁴⁹ "Aktivna pomoć pri umiranju" predstavlja i mogućnost raznih zlouporaba, zbog čega je trenutno eutanazija protuzakonita i kažnjiva kao ubojstvo, izuzev u nekoliko država koje ju odobravaju uz ispunjenje određenih pretpostavki.⁵⁰ Budući da ne postoji

⁴⁵ VIDOSAVLJEVIĆ, D., Odgovornost liječnika kod porođaja nesuradljive roditelje – medicinski aspekt, referat na Simpoziju "Pravni, etički i medicinski okviri suvremenog vođenja poroda", Plitvice, 2016., str. 55. (elektronička objava na CD-u)prema: MIŠIĆ RADANOVIĆ, N., Pravni aspekti..., *cit. u bilj.* 36, str. 269., bilj. 42.

⁴⁶ *Ibid.*, str. 263.

⁴⁷ Zakon o uvjetima i postupku za prekid trudnoće BiH, Službeni list SRBiH, br. 29/77.

⁴⁸ Pojam potječe iz stare Grčke i izvorno je značio bezbolnu i mirnu smrt u starosti koja se događa u toplini obiteljskog okruženja. Međutim, njegovo značenje se kasnije promijenilo pa ono danas predstavlja završetak života druge osobe s ciljem okončanja njene patnje i boli. Prema: STRINIĆ, V., Eutanazija –argumenti za i protiv, Zbornik radova Pravnog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, br. XXII.-XXIII., Mostar, 2014., str. 332.

⁴⁹ JOTANOVIĆ, R., Pravo na život/ili pravo na smrt u kontekstu eutanazije, Pravna riječ, br. 24, Banja Luka, 2010., str. 181.

⁵⁰ U Nizozemskoj je, primjerice, zakonom iz 2001. godine dozvoljena eutanazija uz ispunjenje sljedećih pretpostavki: dobrovoljna zamolba pacijenta, zamolba mora biti data sa punim znanjem i svjesno, kod pacijenta mora postojati trajna želja za smrću, a ne kao rezultat privremene depresije, da je u očima pacijenta njegova patnja neprihvatljiva, da se liječnik konzultirao sa kolegama i da je dobro napravljeno izvješće radi utvrđivanja činjenica. Za zakonitost eutanazije Vrhovni sud u Japanu je postavio sljedeće uvjete: ako pacijent pati od bolesti koju moderna medicina ne liječi, ako pacijent pati od nepodnošljivog bola koji može opaziti bilo koji promatrač, ako je cilj liječnika olakšati bol pacijentu,

jedinstven stav o ovom pitanju, države ne iskazuju odlučnost u pogledu prihvaćanja i legalizacije eutanazije.

U većini zakonodavstava europskih država indirektno je prihvaćena pasivna eutanazija kroz prihvaćanje prava pacijenta odbiti medicinski tretman kojim se produljuje život i odgađa smrt.⁵¹ Izuzimajući one države koje su dekriminalizirale eutanaziju, većina ostalih država je regulira kao privilegirani oblik ubojstva. To se odnosi i na bivše jugoslavenske države koje su, nakon osamostaljenja, novim kaznenim zakonodavstvom prihvatile takvu inkriminaciju.⁵² U Bosni i Hercegovini zakoni o zdravstvenoj zaštiti⁵³ daju pacijentu autonomiju odlučivanja o svemu što se tiče njegovog zdravlja, što uključuje i odbijanje medicinskog tretmana koji mu spašava ili održava život, s tim da ovo pravo ne uključuje eutanaziju. U kodeksima medicinske etike, pak, može se pronaći afirmativno gledanje na pasivnu eutanaziju, uz ispunjenje određenih uvjeta.⁵⁴

---

ako je svijest pacijenta čista i postoji ozbiljna molba za eutanazijom, odnosno mora se sa tim suglasiti, sredstva kojima se izvršava moraju biti upotrijebljena od strane liječnika, kad god je to moguće, i metoda koja izaziva smrt mora biti moralno prihvatljiva. U Oregonu, u SAD-u, je 1997. godine legalizirana eutanazija uz ispunjenje sljedećih uvjeta: da pacijent bude nesumnjivo kompetentan, da umire od neizlječive bolesti (što je definirano kao "bolovati od bolesti koja pacijentu ostavlja manje od šest mjeseci života" i što je potvrđeno neovisno od strane dva liječnika) te da pacijent izdrži period čekanja od 15 dana poslije prvog iznošenja zahtjeva (za slučaj da se predomisli) kako bi se izbjegle impulzivne odluke. Pored Nizozemske, Belgije, Švicarske i Francuske, druge europske zemlje nisu zakonom legalizirale eutanaziju, ali su mnoge od njih na tom putu. Tako, Njemačka je 2009. godine donijela zakon kojim se dozvoljava pasivna eutanazija. Međutim, u praksi Savezni sud Njemačke je išao i dalje pa je donio i neke presude kojima se, uz ispunjenje određenih uvjeta, odobrava aktivna eutanazija. Prema: *Ibid.*, str. 188.- 189., bilj. 48.

⁵¹ Parlamentarna skupština Vijeća Europe je u Strasbourgu 2005. odbila nacrt Rezolucije o pomoći pacijentima na kraju života. Međutim, 2009. je donijela Preporuke Rec 11 o načelima u pogledu ovlasti opunomoćenika i anticipiranih naredbi za slučaj nesposobnosti. Prema: STRINIĆ, V., *op. cit.*, str. 351., bilj. 66.

⁵² Jotanović, R., *op.cit.*, str. 185., bilj. 30.

⁵³ Čl. 27. ZZZ FBiH propisuje da pacijent, između ostalog, ima pravo na slobodan izbor, samoodlučivanje, na sprječavanje i olakšavanje patnji i bola, na samovoljno napuštanje zdravstvene ustanove i sl. Međutim čl. 17. Zakona o pravima, obvezama i odgovornostima pacijenta propisuje da pacijent ima pravo slobodno odlučiti o svemu što se tiče njegovog života i zdravlja, osim u slučajevima kada to izravno ugrožava život i zdravlje drugih, s tim da ovo pravo ne uključuje eutanaziju. Isto propisuje i čl. 23 ZZZ RS te čl. 29. ZZZ BD BiH. Međutim, čl. 26. ZZZ RS i čl. 32. ZZBD BiH propisuju da pacijent ima pravo odbiti predloženi medicinski tretman, čak i u slučaju kada se njime spašava ili održava njegov život.

⁵⁴ O tome govori i Kodeks medicinske etike i deontologije FBiH (br. 01-72/15 od 18.4.2015.), <http://www.lkksa.ba/wp-content/uploads/2013/01/Kodeks-medicinske-etike-i-deontologije.pdf> (13.2.2022.) Čl. 13. Kodeksa medicinske etike i deontologije FBiH propisuje da je prisilno liječenje i hranjenje dopušteno samo ako bolesnik nije sposoban o tome svjesno odlučiti. Slično je i u Kodeksu medicinske etike RS (od 6.6.2003.), <http://www.komoradoktorars.org/index.php/2018-11-26-17-31-48/s-l/d-s-dicins-i-i-d-n-l-gi> (13.2.2022.) Kodeks medicinske etike i deontologije RS afirmativno regulira pravo na eutanaziju. Kodeks medicinske etike i deontologije RS regulira izričito tretman umirućeg bolesnika (IV). Navodi se da namjerno skraćivanje života je u suprotnosti s medicinskom etikom, ali da želju dobro informiranog bolesnika koji boluje od neizlječive bolesti, jasno izraženu pri punoj svijesti, u pogledu umjetnog produljivanja njegovog života treba poštovati. Ako bolesnik nije pri svijesti, liječnik će postupiti prema svom najboljem znanju i savjesti, sukladno navedenim

3. Pravosudni zahvati u tijelo

Pravosudni zahvati u tijelo provode se radi potreba pravosuđa, s ciljem prikupljanja i osiguravanja dokaza u kaznenom postupku. Mogu se poduzimati samo one mjere koje zakoni predviđaju (npr. tjelesni pregled osumnjičenika, odnosno okrivljenika, uzimanje uzoraka krvi i sl.). Sukladno čl. 2 Protokola 6. uz Europsku konvenciju nema smrtnu kaznu s tim da se, kao iznimka, predviđa mogućnost da neka država odredi smrtnu kaznu za djela počinjena za vrijeme rata ili neposredne ratne opasnosti. Propisi Bosne i Hercegovine ne sadrže smrtnu kaznu. Nema ni tjelesne kazne, što je sukladno s odredbom čl. 3. Europske konvencije koja propisuje da nitko ne smije biti podvrgnut mučenju ni nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kazni. Takvi zahvati su zabranjeni i u tijelo osumnjičenika, okrivljenika, osuđenika, svjedoka i drugih osoba, bez obzira na to što bi bili poduzeti zbog pravosudnih potreba.⁵⁵ Djelatnici Ministarstva unutarnjih poslova dužni su čuvati i štiti živote ljudi i dostojanstvo čovjeka te mogu primjenjivati samo one mjere prinude koje zakon predviđa i kojima se s najmanje štetnih posljedica za građane i pravne osobe i njihova prava postiže izvršenje službenog posla, odnosno zadatka.⁵⁶ Određene su pretpostavke pod kojima se može upotrijebiti vatreno oružje.⁵⁷

Tjelesni pregled se može poduzeti i bez pristanka osumnjičenog, odnosno optuženog ako je potrebno da se utvrde činjenice važne za kazneni postupak. Tjelesni pregled drugih osoba može se, bez njihovog pristanka, poduzeti samo onda ako se mora utvrditi nalazi li se na njihovom tijelu određeni trag ili posljedica kaznenog djela. Uzimanje krvi i druge liječničke radnje koje se po pravilima medicinske znanosti poduzimaju radi analize i utvrđivanja drugih važnih činjenica za kazneni postupak, mogu se poduzeti i bez pristanka osobe koja se pregleda, ako zbog toga ne

---

načelima. Nastavljanje intenzivnog liječenja bolesnika u ireverzibilnom terminalnom stanju nije samo medicinski neutemeljeno, nego isključuje pravo umirućeg bolesnika na dostojanstvenu smrt.

⁵⁵ GAVELLA, N., *op. cit.*, str, 113.

⁵⁶ V. čl. 8. Zakona o unutarnjim poslovima FBiH, Službene novine FBiH, br. 81/14. Policijske poslove među kojima su i osiguranje zaštite života i osobne sigurnosti navodi čl. 5. Zakona o policiji i unutrašnjim poslovima RS, Službeni glasnik RS, br. 57/2016, 110/2016, 58/2019 i 82/2019 te čl. 12. Zakona o policiji BD BiH, Službeni glasnik Brčko distrikta BiH, br. 18/2020 - prečišćen tekst, 41/2020 i 6/2021.

⁵⁷ Tako, primjerice čl. 49. st. 1. Zakona o policiji i unutrašnjim poslovima RS propisuje da policijski službenik može upotrijebiti vatreno oružje u sljedećim situacijama: 1) zaštita vlastitog života i života drugih osoba, 2) zaštita sebe i druge osobe od nanošenja povreda opasnih po život, 3) sprječavanje izvršenja i lišenja slobode počinitelja kaznenog djela terorizma, ubojstva, razbojništva i silovanja.

bi nastupila kakva šteta po njeno zdravlje.⁵⁸ U cilju utvrđivanja identiteta osumnjičenog, odnosno optuženog, s njegovog tijela se mogu uzeti stanice radi DNK analize.⁵⁹

Ako se tijekom istrage osumnjičeni dobrovoljno ne podvrgne psihijatrijskom pregledu radi vještačenja ili ako je prema mišljenju vještaka potrebno duže promatranje, osumnjičeni će se poslati na psihijatrijski pregled, odnosno na promatranje u odgovarajuću zdravstvenu ustanovu. Rješenje o tome donosi sudac za prethodni postupak, na prijedlog tužitelja. Promatranje ne može biti duže od dva mjeseca.⁶⁰ Sigurnosna mjera obveznog psihijatrijskog liječenja izriče se počinitelju kaznenog djela koji je isto učinio u stanju bitno smanjene ili smanjene uračunljivosti, ili ako postoji opasnost da bi uzroci takvog stanja mogli i ubuduće djelovati na učinitelja da učini novo kazneno djelo. Sigurnosna mjera obveznog liječenja od ovisnosti može se izreći počinitelju koji je kazneno djelo učinio pod odlučujućim djelovanjem ovisnosti od alkohola ili opojnih droga, ako postoji opasnost da će zbog te ovisnosti i ubuduće učiniti kaznena djela.⁶¹

4. Zahvati u tijelo kroz zahvate u okoliš

Tjelesni integritet svake osobe povezan je i s okolišem zbog njihovog međudjelovanja. Država štiti životnu sredinu. Svatko ima pravo na zdravu životnu sredinu te je svatko i obvezan čuvati i unaprjeđivati životnu sredinu. Sloboda privređivanja i sloboda poduzetništva su ograničene, s razlogom, zaštitom životne sredine.⁶² Čl. 3. t. 2. Ustava Bosne i Hercegovine propisuje da će Entiteti osigurati sigurnu i zdravu sredinu za sve osobe pod njihovom nadležnošću. Zbog toga Entiteti i Brčko distrikt Bosne i Hercegovine donose svoje propise, utvrđuju svoje nadležnosti i načela, premda je teško razgraničiti štetne utjecaje koji se šire iz jednog geografskog područja u drugo.⁶³

⁵⁸ V. čl. 123. Zakona o kaznenom postupku FBiH, Službene novine FBiH, br. 35/2003, 56/2003 - ispr., 78/2004, 28/2005, 55/2006, 27/2007, 53/2007, 9/2009, 12/2010, 8/2013, 59/2014 i 74/2020 (dalje u tekstu: ZKP FBiH); Poduzimanje tjelesnog pregleda osumnjičenog, odnosno optuženog i druge radnje u vezi s tim naređuje sud, a ako postoji opasnost od odlaganja - tužitelj. Isto je propisano člancima 174.-175. Zakona o krivičnom postupku RS, Službeni glasnik RS, br. 53/12, 91/17, 66/18, 15/21 (dalje u tekstu: ZKP RS) te člancima 109.-110. Zakona o krivičnom postupku BD BiH, Službeni glasnik Brčko distrikta BiH, br. 34/2013 - pročišćen tekst, 27/2014, 3/2019 i 16/2020. (dalje u tekstu: ZKP BD BiH).

⁵⁹ Čl. 128. ZKP FBiH; čl. 179. ZKP RS te čl. 114. ZKP BD BiH.

⁶⁰ V. čl. 124. ZKP FBiH, čl. 175. st. 2. ZKP RS, čl. 110. st. 2. ZKP BD BiH.

⁶¹ Čl. 75. Kaznenog zakona FBiH, Službene novine FBiH, br. 36/2003, 21/2004 - ispr., 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016 i 75/2017, dalje: KZ FBiH; čl. 75. st. 1. te čl. 76. st. 1. Krivičnog zakona RS, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 64/2017, 104/2018 - odluka US, 15/2021 i 89/2021; čl. 71. Krivičnog zakona BD BiH, Službeni glasnik BD BiH, br. 19/20 - pročišćen tekst.

⁶² RAŠOVIĆ, Zoran P., *op. cit.*, str. 163.

⁶³ POROBIĆ M., Naknada štete u postupcima zaštite okoliša, Zbornik radova Međunarodnog savjetovanja "Aktualnosti građanskog i trgovačkog zakonodavstva i pravne prakse", br. XI., Mostar,

U Bosni i Hercegovini postoje brojna posebna pravila kojima se štiti okoliš. Tako, čl. 3 h) Zakona o zaštiti potrošača BiH⁶⁴ navodi pravo na život i rad u zdravoj i održivoj okolini, kao jedno od osnovnih prava potrošača. U Federaciji Bosne i Hercegovine mogu se izdvojiti sljedeći zakoni: Zakon o zaštiti okoliša FBiH,⁶⁵ Zakon o zaštiti od buke FBiH,⁶⁶ Zakon o zaštiti zraka FBiH,⁶⁷ Zakon o upravljanju otpadom FBiH,⁶⁸ Zakon o vodama FBiH,⁶⁹ Zakon o Fondu za zaštitu okoliša,⁷⁰ Zakon o zaštiti na radu FBiH,⁷¹ Zakon o zaštiti prirode.⁷² U Republici Srpskoj mogu se izdvojiti: Zakon o zaštiti životne sredine RS,⁷³ Zakon o zaštiti vazduha RS,⁷⁴ Zakon o upravljanju otpadom RS,⁷⁵ Zakon o zaštiti prirode RS,⁷⁶ Zakon o vodama RS.⁷⁷ U Brčko distriktu Bosne i Hercegovine izdvajaju se: Zakon o zaštiti životne sredine BD BiH,⁷⁸ Zakon o zaštiti prirode BD BiH,⁷⁹ Zakon o zaštiti vazduha BD BiH,⁸⁰ Zakon o upravljanju otpadom BD BiH,⁸¹ Zakon o zaštiti voda BD BiH.⁸²

Protupravno je i samovoljno zadiranje u tuđe tijelo i zdravlje koje se obavlja posredstvom djelovanja na okoliš kroz npr. općeopasne djelatnosti i sredstva poput npr. korištenje azbesta od neke tvornice.⁸³ Tužbu u parničnom postupku može podnijeti svaka osoba, bez obzira na to je li izravno i neposredno ugrožena.⁸⁴ Osoba koja

---

2013., str. 426.

⁶⁴ Zakon o zaštiti potrošača BiH, Službeni glasnik BiH, br. 25/06, 88/15.

⁶⁵ Zakon o zaštiti okoliša FBiH, Službene novine FBiH, br. 15/21. (dalje u tekstu: ZOZO FBiH).

⁶⁶ Zakon o zaštiti od buke FBiH, Službene novine FBiH, br.110/12.

⁶⁷ Zakon o zaštiti zraka FBiH, Službene novine FBiH, br. 33/03, 4/10.

⁶⁸ Zakon o upravljanju otpadom FBiH, Službene novine FBiH, br. 33/03, 72/09, 92/17.

⁶⁹ Zakon o vodama FBiH, Službene novine FBiH, br. 70/06.

⁷⁰ Zakon o fondu za zaštitu okoliša FBiH, Službene novine FBiH, br. 33/03.

⁷¹ Zakon o zaštiti na radu FBiH, Službene novine FBiH, br. 79/20.

⁷² Zakon o zaštiti prirode FBiH, Službene novine FBiH, br.66/13.

⁷³ Zakon o zaštiti životne sredine RS, Službeni glasnik RS, br. 71/12, 79/15, 70/20(dalje u tekstu: ZZŽS RS).

⁷⁴ Zakon o zaštiti vazduha RS, Službeni glasnik RS br. 124/11, 46/17.

⁷⁵ Zakon o upravljanju otpadom RS, Službeni glasnik RS, br. 111/13, 106/15, 2/18,- odluka US, 16/18, 70/20, 63/21, 65/21-ispr.

⁷⁶ Zakon o zaštiti prirode RS, Službeni glasnik RS br. 20/14.

⁷⁷ Zakon o vodama RS, Službeni glasnik RS, br. 50/06, 92/09, 121/12, 74/17.

⁷⁸ Zakon o zaštiti životne sredine BD BiH, Službeni glasnik BD BiH, br. 24/04, 01/05, 19/07, 09/09. (dalje u tekstu: ZZŽS BD BiH).

⁷⁹ Zakon o zaštiti prirode BD BiH, Službeni glasnik BD BiH, br. 24/04, 1/05, 19/07, 9/09

⁸⁰ Zakon o zaštiti vazduha BD BiH, Službeni glasnik BD, br. 17/22-pročišćen tekst.

⁸¹ Zakon o upravljanju otpadom BD BiH, Službeni glasnik BD BiH, br. 22/18-pročišćeni tekst

⁸² Zakon o zaštiti voda BD BiH, Službeni glasnik BD br. 25/04, 1/05, 19/07

⁸³ Čl. 303. KZ FBiH, primjerice, propisuje da tko povredom propisa onečisti zrak, tlo, tekuću, stajaću ili podzemnu vodu, vodotok, more, morsko dno ili morsko podzemlje ili na drugi način ugrozi čistoću, kakvoću zraka, tla, vode, vodotoka ili mora, morskog dna ili morskog podzemlja, ili prirodnog genetskog sklada biološke raznolikosti na širem području i u mjeri koja može pogoršati uvjete života ljudi ili životinja ili ugroziti opstanak šuma, bilja ili drugog raslinja, kaznit će se kaznom zatvora od tri mjeseca do pet godina.

⁸⁴ Čl. 156. st. 1. Zakon o obveznim odnosima, Službeni list SFRJ br. 29/78, 39/85, 45/89, i 57/89, Službeni list R BiH, br. 2/92, 13/93, Službene novine Federacije BiH br. 29/03, 42/11, Službeni

nije izravno i neposredno ugrožena nekom štetnom radnjom može podnijeti ovu tužbu samo pod uvjetom prijetnje nastupanja opasnosti neodređenom broju osoba. Tužitelj može tražiti uklanjanje izvora opasnosti, obustavljanje djelatnosti od koje dolazi uznemiravanje ili opasnost štete, da se tuženom naredi poduzimanje odgovarajućih mjera za sprječavanje nastanka štete ili uznemiravanja. Ovdje je riječ o prijetećoj opasnosti nastupanja znatnije štete. Da bi tužitelj uspio u svom tužbenom zahtjevu mora dokazati postojanje uzročne veze između izvora opasnosti i prijeteće štete, kao i da se prijetnja nastupanja štete ili uznemiravanje nisu mogli spriječiti drugim odgovarajućim mjerama. Budući da su ekološke štete obično rezultat djelovanja opasnih stvari i djelatnosti, primjenjuje se pravilo o objektivnoj odgovornosti, odgovornosti bez krivnje.⁸⁵ Riječ o pravilu prema kojemu zagađivač snosi troškove nastale onečišćenjem okoliša.⁸⁶

Ova tužba se može podnijeti i u slučaju imisija – utjecaja na prirodu koji potječu s određene nekretnine.⁸⁷ Za razliku od klasičnih imisija koje ugrožavaju ili povređuju prava ili pravne interese susjeda (npr. buka, dim, potres, sjena i sl.), nove pak moderne imisije ugrožavaju ili povređuju prava ili pravom zaštićene interese šireg, neodređenog kruga subjekata poput npr. pesticida, opasne i štetne kemikalije ispuštene u zrak, vodu i zemljište, jonizirajućeg zračenja, atomske havarije itd. Tužba za otklanjanje izvora opasnosti koja se podnosi u fazi prijetnje nastupanja štete ima za cilj da sud obveže imitenta, odnosno nositelja izvora opasnosti od štete na poduzimanje mjera radi otklanjanja izvora opasnosti od štete. To se može postići primjenom odgovarajuće mjere, i to na trošak imitenta (npr. primijeniti filtere prije ispuštanja opasnih ili štetnih materijala), čime se ostvaruje načelo prevencije.⁸⁸

Ipak, ako šteta nastane u obavljanju općekorisne djelatnosti, za koju je dobivena dozvola nadležnog tijela, može se zahtijevati samo naknada štete koja prelazi

---

glasnik Republike Srpske br. 17/93, 3/96, 39/03, 74/04.(dalje u tekstu: ZOO); ZOO propisuje da svatko može zahtijevati od drugoga uklanjanje izvora opasnosti od kojega prijeti znatnija šteta njemu ili određenom broju osoba, kao i zahtijevati suzdržavanje od djelatnosti od koje dolazi uznemiravanje ili opasnost štete, ako se nastanak uznemiravanja ili štete ne može spriječiti odgovarajućim mjerama. Riječ je o tzv. popularnoj tužbi ili *actio popularis*.

⁸⁵ Tako, primjerice, čl. 104. ZZO FBiH propisuje da je Operator koji obavlja aktivnost po okoliš odgovoran za štetu koja se nanese ljudima, imovini i okolišu tom aktivnošću, bez obzira na krivnju. Za razliku od ovog propisa u FBiH, gdje operator podrazumijeva bilo koju fizičku ili pravnu osobu koja rukovodi radom ili kontrolira postrojenje, odnosno osobu na koju je preneseno javno ovlaštenje. U RS riječ je o odgovornosti pravne osobe sukladno članku 103. ZZŠ RS.

⁸⁶ V. čl. 116. ZZO FBiH, čl. 114. ZZŠ RS, čl. 100. ZZŠ BD BIH.

⁸⁷ BABIĆ, I.; JOTANOVIĆ, R., Građansko pravo, Knjiga 1, Uvod u građansko pravo, Pravi fakultet Univerziteta u Banjoj Luci, Banja Luka, 2018., str. 146.

⁸⁸ SALMA, J., Obligacionopravna zaštita životne sredine - tužba radi otklanjanja izvora opasnosti za nastanak ekološke štete i tužba radi naknade ekološke štete-, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, vol. XLIII.,br. 2., Novi Sad, 2009., str. 52.

normalne granice.⁸⁹ U tom slučaju riječ je o prekomjernoj šteti.⁹⁰ S obzirom da se radi o pravnom standardu te da ZOO ne propisuje posebne kriterije za procjenu je li u određenom slučaju riječ o prekomjernoj šteti, može se zaključiti da će sud imati široke diskrecijske ovlasti kada je riječ o procjeni u kojim će se slučajevima raditi o prijetnji znatne štete. U pogledu navedenog, prilikom određivanja je li neka šteta prekomjerna ili ne, sudovi bi morali uzeti u obzir kako razvijenost današnjih tehničkih procesa tako i obvezu štetnika na poduzimanje radnji u cilju stalne kontrole i usavršavanja tih procesa kako bi se mogućnost nastanka štete smanjila na minimum.⁹¹

Najčešći podnositelji ove tužbe su pravne osobe, odnosno skupine građana. Tipičan primjer su tužbe koje podnose gradovi protiv zagađivača na svom području.⁹² Pored popularne tužbe koja se koristi u npr. Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Srbiji, Nizozemskoj, Portugalu, u drugim zemljama se koristi *class action*, odnosno tužba koju podnosi jedan ili više predstavnika grupe koji, u ime ostalih, vode postupak (npr. Engleska, Finska, Švedska). U nekim pak zemljama organizacijsku tužbu podnosi udruženje radi zaštite kolektivnih prava i interesa (npr. Francuska).⁹³ Ovi, najčešće skupi i dugotrajni, postupci za onečišćenje okoliša bi se trebali smatrati hitnim postupcima s preciznim rokovima zakazivanja ročišta i donošenja odluka, a tarife odvjetnika i troškovi vještačenja bi trebali biti minimalni.⁹⁴

⁸⁹ Čl. 156. st. 3. ZOO-a.

⁹⁰ Prekomjerna šteta je šteta koja prelazi uobičajene granice štete koje se mogu očekivati od obavljanja određenih djelatnosti. Više o tome: ŠAGO, D., Ekološka tužba kao instrument građanskopravne zaštite okoliša, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, vol. 50., br. 4., Split, 2013., str. 906.

⁹¹ *Ibid.*, str. 907.

⁹² Tako je, primjerice, u RH grad Sisak podnio tužbu protiv Inine Rafinerije nafte zbog onečišćenja okoliša, točnije zbog ispuštanja sumporovodika, ugljičnog dioksida te povećane koncentracije benzena. Radnici, oboljeli od azbestoze i mezotelioma, pokrenuli su čitav niz postupaka protiv tvornice Salonit u Vranjicu. Prema: *ibid.*, str. 903.; Azbestu se, primjerice, ne izlažu profesionalno samo radnici koji dolaze u doticaj s njime zbog prirode posla, već je to materijal koji je široko rasprostranjen te je načelno svatko potencijalna žrtva bolesti uzrokovanih azbestom. Te bolesti, a posljedično s njima i zahtjevi za naknadu štete javljaju se i 10, 20 ili više godina kasnije zbog prirode samog oboljenja (dugi period latencije). Više o tome v. BELANIĆ, L.; DOBROVIĆ, I., Naknada štete radnicima oboljelim od bolesti uzrokovanih azbestom, Zbornik radova Međunarodnog savjetovanja "Aktualnosti građanskog i trgovačkog zakonodavstva i pravne prakse", br. XI, Mostar, 2013., str. 217.-231.

⁹³ RADONJIĆ A.; STJELJA, I., Ekološka tužba – pravo svih nas da zaštitimo životnu sredinu- Priručnik sa preporukama, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 2018., str. 9.

⁹⁴ Odvjetnike bi se moglo stimulirati za vođenje ovih postupaka odbicima od poreza. Parničnih postupaka ovoga tipa ima jako malo, a znakovito je da se sudovima u pravilu ne obraćaju čak ni neposredni susjedi velikih zagađivača što bi trebalo promijeniti u sveopćem interesu, čak i u interesu samih tih zagađivača. Kad bi se tako postupalo, do velikog broja zagađenja ne bi uopće došlo jer bi zagađivaču unaprijed bilo jasno da mu se propusti ne isplate, a brojni propusti zapravo nisu propusti već namjera i događaju se upravo zbog isplativosti, a ne više sile ili slučaja. Prema: ŠAGO, D., *op.cit.*, str. 914.

5. Sportski zahvati u tijelo

Kada je riječ o sportskim zahvatima u tijelo, odnosno u obavljanju sportskih aktivnosti postoji dobrovoljno preuzimanje rizika onih povreda s kojima se opravdano može i treba računati s obzirom na vrstu sporta i sudionike. Takvo što nije isto kod sudjelovanja u atletskom natjecanju, vozača u trci automobilima, boksača u meču niti je jednako kod sportaša, amatera i nesporataša – rekreativaca.⁹⁵ Sportaš ima pravo biti zaštićen od svake vrste duhovnog i fizičkog nasilja, ugrožavanja slobode ljudskog i sportskog integriteta, zdravlja i sportskog dostojanstva.⁹⁶ Također, svi građani imaju pravo na zaštitu dostojanstva i osobnog integriteta u bavljenju sportom.⁹⁷ Sportaš je obavezan pridržavati se općih i posebnih pravila propisanih zakonom, pravilima pravne osobe u sportu i pravilima međunarodnih sportskih asocijacija.⁹⁸ Ako se poštuju propisana pravila tijekom igre, povreda ne predstavlja zadiranje u tjelesni integritet. Međutim, sve ono što bi prelazilo te granice moglo bi predstavljati protupravnu povredu nanesenu prigodom bavljenja sportskom aktivnošću. Inače na odgovornost za štetu koju pretrpi sportaš prilikom obavljanja sportskih aktivnosti ili je prouzrokuje drugoj osobi primjenjuju se opća pravila o odgovornosti za štetu, osim ako zakonom nije drukčije određeno. Dakle, pravo na naknadu štete ne obuhvaća štetu koja je rezultat uobičajenih opasnosti i rizika obavljanja određene sportske aktivnosti.⁹⁹ U praksi su moguća dva temelja imovinske odgovornosti za štetu nastalu na sportskim natjecanjima, a to su krivnja i stvoreni rizik. Oni nisu međusobno proturječni jer svaki od njih ima svoje područje djelovanja, ali nisu ni strogo odvojeni. Odgovornost za štetu se ne mora, u svakom konkretnom slučaju, objasniti samo jednim od njih, već je moguća i njihova kumulacija.¹⁰⁰

⁹⁵ GAVELLA, N., *op. cit.*, str. 113.

⁹⁶ Čl. 39. st. 2. Zakona o sportu u Bosni i Hercegovini, Službeni glasnik BiH, br. 27/08, 102/09, 66/16. Slično propisuju i čl. 9. Zakona o sportu Republike Srpske, Službeni glasnik RS, br. 79/2020 i čl. 30. Zakona o sportu u Brčko distriktu BiH, Službeni glasnik BD BiH, br. 2/10, 14/11.

⁹⁷ Čl. 9. Zakona o sportu Republike Srpske; čl. 51. st. 2. Zakona o sportu BiH propisuje da sustav, uvjete i organizaciju sportskih natjecanja na entitetskom nivou utvrđuje entitetski sportski savez.

⁹⁸ Čl. 31. st. 1. Zakona o sportu u Brčko distriktu BiH.

⁹⁹ Čl. 34. Zakona o sportu RS. Na razini FBiH ne postoji poseban zakon o sportu. Međutim na županijskoj razini postoje istoimeni zakoni gotovo u svim županijama objavljeni u sljedećim službenim glasilima: Službene novine kantona Sarajevo, br. 45/12-pročišćeni tekst, 36/2; Službeni glasnik Unsko-Sanskog kantona br. 15/10; Službene novine Tuzlanskog kantona br. 11/21-pročišćeni tekst; Službene novine Srednjobosanskog kantona br. 8/05, 3/10; Službene novine Zeničko-dobojskog kantona br. 6/17-pročišćen tekst; Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke br. 19/09; Narodne novine Hercegbosanske županije br. 3/98; Narodne novine Županije Posavske br. 16/21; Službene novine Bosansko-podrinjskog kantona Goražde br. 8/11, 1/14.

¹⁰⁰ Više o tome v. ĐURĐEVIĆ, N., Osnov odgovornosti za štetu koju pretrpi sportista na sportskom takmičenju, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, vol. 49., br. 4., Split, 2012., str. 754.

6. Zahtjev za naknadu materijalne štete zbog povrede prava na tjelesni integritet

Zahtjevi za naknadu materijalne štete mogu se odnositi na povredu tijela ili zdravlja osobe, na smrt osobe te na neke druge slučajeve povrede tjelesnog integriteta.¹⁰¹ Ako netko nanese nekome tjelesnu povredu ili mu naruši zdravlje, oštećenik ima, sukladno čl. 195. ZOO-a, pravo na naknadu stvarne (obične) štete (troškovi liječenja i sl. troškovi) i izmakle dobiti (ono što je izgubljeno zbog nesposobnosti za rad u vrijeme liječenja). Oštećenik može tražiti i naknadu štete koju će, kao posljedicu učinjene štetne radnje, trpjeti i u budućnosti. Ona se može pojaviti, također, kao stvarna (obična) šteta, u smislu trajno povećanih potreba čije će zadovoljavanje zahtijevati npr. tuđu njegu i sl. te kao izmakla dobit, u smislu zarade koju će ubuduće gubiti zbog potpune ili djelomične nesposobnosti za rad te zaradu koju će gubiti zbog toga što su mu uništene ili smanjene mogućnosti daljnjeg razvoja i napredovanja (ne može se doškolovati, napredovati u struci i sl.). Sukladno čl. 188. ZOO-a oštećenik ima pravo na novčanu rentu, doživotno ili za određeno vrijeme. Ista se, u pravilu, plaća mjesečno unaprijed, ako sud drukčije ne odredi. Također, ima pravo zahtijevati potrebno osiguranje za isplatu rente, osim ako okolnosti slučaja to ne opravdavaju. Ako štetnik ne da osiguranje koje sud odredi, oštećenik može zahtijevati da mu se umjesto rente isplati jedna ukupna svota čija se visina određuje prema visini rente i vjerojatnom trajanju oštećenikovog života, uz odbijanje odgovarajućih kamata. Sukladno čl. 196. ZOO-a, ako se naknadno izmijene okolnosti (nakon pravomoćnosti odluke) koje je sud imao na umu prilikom donošenja te odluke, sud može na zahtjev oštećenika povećati rentu za ubuduće, odnosno smanjiti je ili ukinuti. Čl. 197. ZOO-a propisuje da pravo na naknadu materijalne štete zbog povrede tijela ili narušenja zdravlja (koje je određeno u obliku novčane rente) nije prenosivo. Međutim, prenosive su tražbine već dospjelih iznosa rente, ako je visina naknade već određena pravomoćnom sudskom odlukom ili pisanim sporazumom stranaka. Sukladno čl. 193. ZOO-a, štetnik je dužan nadoknaditi materijalnu štetu, koja je kao posljedica povrede tijela odnosno zdravlja nastala do trenutka smrti oštećenicima. Oštećenici, zbog smrti neke osobe, imaju pravo tražiti naknadu stvarne (obične) štete (troškove liječenja i druge troškove u svezi liječenja) te izmakle koristi (nasljednicima se treba nadoknaditi zarada koja je izgubljena time što je umrli bio nesposoban za rad u razdoblju od povrede do smrti. Također, štetnik duguje naknadu uobičajenih troškova pogreba (stvarna šteta) osobama koje su bile obvezne pokopati umrloga. Čl. 194. ZOO-a dodaje da štetnik duguje naknadu i osobama koje je umrli uzdržavao ili pomagao, ili je imao zakonsku obvezu uzdržavati nekoga. Riječ je o

¹⁰¹ Više o tome v. GAVELLA, N., *op. cit.*, str. 76.-79.

izmakloj koristi (izgubljenom uzdržavanju onima koje je umrli uzdržavao i to svima onima koji su imali pravo da ih on uzdržava, bez obzira je li ih stvarno uzdržavao, odnosno naknadu za izgubljenu pomoć onima koje je umrli stvarno pomagao). Ova se šteta naknađuje plaćanjem novčane rente čiji iznos se određuje, ovisno o okolnostima slučaja. Isti ne može biti veći od onoga što bi oštećenik dobivao od poginulog da je ostao u životu.

7. Zahtjev za popravljavanje nematerijalne štete zbog povrede prava na tjelesni integritet

Oštećeniku pripada pravo na novčanu satisfakciju (pravičnu novčanu naknadu ili bolninu) zbog pretrpljenih fizičkih (tjelesnih bolova), duševnih bolova i straha samo ako "okolnosti slučaja, a osobito jačina bolova i straha i njihovo trajanje to opravdavaju" (čl. 299. st. 1. ZOO-a). Sama činjenica što je kod oštećenog došlo do oštećenja tjelesnog integriteta, odnosno do umanjena životne aktivnosti ne znači da on ima pravo na naknadu štete. Važno je da ta oštećenja imaju odraz u psihičkoj sferi te osobe u vidu duševnog bola zbog umanjena životne aktivnosti.¹⁰² Oštećenici su osobe koje su pretrpjele tjelesne i/ili duševne bolove, ili strah, kao posljedicu povrede koju je štetnik neposredno nanio njihovom životu, tijelu ili zdravlju te osobe koje su pretrpjele tjelesne i/ili duševne bolove, eventualno i strah, kao posljedicu povrede koju je štetnik nanio životu, tijelu ili zdravlju nekoga drugoga tko je član njegove uže obitelji.¹⁰³ Čl. 200. st. 2. ZOO-a propisuje da prilikom odlučivanja o osnovanosti zahtjeva za plaćanje novčane satisfakcije te o njezinoj visini, sud treba imati u vidu značenje povrijeđenog dobra i cilj kome služi ta naknada te i to da se njome ne smije pogodovati težnjama koje nisu spojive s njezinom prirodom i društvenom svrhom. Duševni bol je, kao i fizički, individualni subjektivni fenomen koji ovisi posebice od strukturalnih i psihičkih osobina ličnosti, zbog čega sud treba analizirati sve relevantne okolnosti uz pomoć znanja iz psihologije, logike i životnog iskustva uvažavajući sve objektivne i subjektivne momente koji su od značaja za odmjeravanje naknade i donošenje pravične odluke.¹⁰⁴ Od vještaka u parnicama za naknadu nematerijalne štete ne treba očekivati ni previše ni premalo; oni trebaju imati mjesto u postupku koje im po zakonu i pripada, a sudovi moraju koristiti svoja ovlaštenja u rukovođenju vještačenjem i traženju pojašnjenja u svezi s datim nalazom i mišljenjem, kako bi

¹⁰² MEDIĆ, D., Naknada štete za duševne bolove zbog umanjena životne aktivnosti, *Pravna riječ*, br. 20., Banja Luka, 2009., str. 77.

¹⁰³ Krug potencijalnih oštećenika određuje se različito za slučajeve kada su duševni bolovi nastupili zbog smrti i kada su nastupili zbog povrede užeg člana obitelji. O tome: Gavella, N., *op. cit.*, str. 81.

¹⁰⁴ MEDIĆ, D., *op. cit.*, str. 92.

potpuno i istinito utvrdili sve sporne činjenice od kojih ovisi osnovanost tužbenog zahtjeva, a time i visina dosuđene naknade.¹⁰⁵

Čl. 203. ZOO-a propisuje da će sud na zahtjev oštećenika dosuditi novčanu satisfakciju i za buduću nematerijalnu štetu ako je po redovitom tijeku stvari izvjesno da će ona trajati i u budućnosti. Pravo na novčanu satisfakciju ne nastaje u svakom slučaju kada je nastala šteta, nego samo pod uvjetom ispunjenja zakonskih pretpostavki za to. Zbog toga će postojanje oštećenikova prava na novčanu satisfakciju biti dovoljno izvjesno tek od trenutka kada ono bude utvrđeno sudskom presudom, odnosno nagodbom štetnika i oštećenika.¹⁰⁶ Čl. 204. ZOO-a propisuje da će ovo pravo, premda po svojoj prirodi neotuđivo i nenasljeđivo, prijeći na nasljednike osobe kojoj pripada, ako je u trenutku njene smrti već bilo priznato pravomoćnom odlukom ili pismenim sporazumom oštećenika i odgovorne osobe. Također, od tada će se moći tražbina drugome ustupiti, kompenzirati, nad njom će se moći provoditi ovrha radi namirenja vjerovnikove novčane tražbine.

ZOO, dakle, navodi pravne osnove koje omogućavaju oštećeniku ostvarivanje novčane satisfakcije. U Zakonu o obveznim odnosima Republike Hrvatske¹⁰⁷ učinjen je veliki iskorak po pitanju zaštite ovih prava usvajanjem objektivne koncepcije nematerijalne, odnosno neimovinske štete kao povrede prava ličnosti odnosno prava osobnosti (čl. 1046. ZOO RH). Prema toj koncepciji nematerijalna odnosno neimovinska šteta nastaje već samom povredom prava osobnosti, a ne tek povredom izazvanom posljedicama (bol i strah) kao što je to u bosanskohercegovačkom ZOO-u. ZOO RH u čl. 1100. uzima te pravne osnove koje prema ovdašnjem čl. 200. ZOO-a daju pravo oštećeniku na novčanu satisfakciju kao kriterije (mjerila) prema kojima sud, uzimajući u obzir težinu povrede i okolnosti slučaja, određuje visinu novčane satisfakcije.

8. Zaključak

U ovom radu su izloženi neki od značajnijih zahvata u tjelesni integritet (zdravstveni zahvati u tijelo, pravosudni zahvati u tijelo, zahvati u tijelo kroz zahvate u okoliš, sportski zahvati u tijelo) te je utvrđeno da postojeći propisi nisu posve usklađeni s potrebama društvene realnosti. Komercijalizacija ljudskog tijela te svakodnevni globalni međunarodni pritisci da tijelo i njegovi dijelovi postanu stvar u

---

¹⁰⁵ MEDIĆ, D., Značaj vještačenja u parnicama za naknadu nematerijalne štete, Zbornik radova Međunarodnog savjetovanja "Aktualnosti građanskog i trgovačkog zakonodavstva i pravne prakse," br. VII., Mostar, 2009., str. 245.

¹⁰⁶ GAVELLA, N., *op. cit.*, str. 81.

¹⁰⁷ Zakon o obveznim odnosima Republike Hrvatske, Narodne novine RH br. 35/05, 41/08, 78/15. (dalje u tekstu: ZOO RH).

građanskopravnom smislu ne mogu se promatrati izvan etičkih okvira i korelacije s dostojanstvom koje implicira imperativ biti tretiran kao čovjek, a ne kao stvar ili sredstvo.

Među državama ne postoji suglasnost oko pitanja eutanazije. Pasivna eutanazija je pak u većini zakonodavstava europskih država indirektno prihvaćena, uz ispunjenje određenih uvjeta. Nema suglasnosti niti oko prava na izvantjelesnu oplodnju, zbog čega se, prema stajalištu Europskog suda, svakoj državi ostavlja šire "polje slobodne procjene." Kada je riječ o izvantjelesnoj oplodnji *post mortem* nameće se pitanje je li želja za biološkim potomstvom vrjednija od dobrobiti tog istog potomstva, imajući u vidu posljedice koje izazivaju opravdanu zabrinutost.

U Bosni i Hercegovini postoji neusklađenost istovrsnih zakona na razini Entiteta i Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, što zahtijeva usklađivanje. Naime, razvoj transplantacijske medicine ne može biti podržan razdijeljenim zdravstvenim sustavom u Bosni i Hercegovini, bez tijela na razini države koje bi koordiniralo aktivnosti poduzete unutar sustava transplatacije u Federaciji Bosne i Hercegovine, Republici Srpskoj i Brčko distriktu Bosne i Hercegovine. Kada je riječ o zahvatima u tijelo kroz zahvate u okoliš potrebna je, također, usklađenost propisa, budući da je teško razgraničiti štetne utjecaje koji se šire iz jednog geografskog područja u drugo.

Po uzoru na ZOO RH trebalo bi usvojiti objektivnu koncepciju nematerijalne štete kao povrede prava ličnosti (čl. 1046. ZOO RH) kojima bi i pravo na tjelesni integritet bilo adekvatnije zaštićeno. Prema toj koncepciji nematerijalna šteta nastaje već samom povredom, primjerice, prava na tjelesni integritet, a ne tek povredom izazvanom posljedicama (bol i strah), kao što je to u bosanskohercegovačkom ZOO-u. Čl. 1100. ZOO-a RH uzima te pravne osnove, koje u Bosni i Hercegovini daju pravo oštećeniku na novčanu satisfakciju, samo kao kriterije (mjerila) prema kojima sud, uzimajući u obzir težinu povrede i okolnosti slučaja, određuje visinu novčane satisfakcije.

INTERVENTIONS IN PHYSICAL INTEGRITY AND COMPESATIONFOR DAMAGES

Summary:

The most common interventions in physical integrity are: medical interventions on body, judicial interventions on body, body interventions through interventions in the environment and sports interventions on body. The development of modern science has created numerous possibilities for using the human body and its parts for different purposes. Existing legislation and court decisions cannot answer all new questions of the right to physical integrity related to the development of modern science. Those issues require new considerations and new answers. Although the human body and its parts are considered as objects of the right to physical integrity, there are global international pressures to determine the body and its parts as things in the civil law sense. Different states disagree on the issue of whether the right to one's body, or it's use, is the same right as the right to property, as they do on euthanasia and the right to in vitro fertilization. In Bosnia and Herzegovina, there is a discrepancy of similar laws at the level of Entities (Federation of Bosnia and Herzegovina and The Republic of Srpska) and Brčko District of Bosnia and Herzegovina. Following the example of the ZOO of the Republic of Croatia, the objective concept of non-material damage should be adopted, which would contribute, among other things, better protection of the right to physical integrity.

Key words:

right to physical integrity, medical interventions on body, judicial interventions on body, body intervention through interventions in the environment, sports interventions on body, material damage, non-material damage